

Niet bij ideeën alleen

Over D66 en het omgaan met macht

PETER VAN EIJK*

'Eén van de zwakke punten van D66 is dat wij niet met macht kunnen omgaan. En als je dat niet kunt, dan mis je waarover het gaat in de politiek (...) D66 is een partij van denkers en van idealisten. Geen partij om macht te hebben. Als D66 dat niet leert blijft het een vrijblijvende partij...'¹

Tot deze conclusie komt oud-partijleider Terlouw in één van de weinige interviews die hij sinds zijn vertrek uit de Nederlandse politiek heeft gegeven. Kernachtig formuleert hij het onderwerp dat centraal staat in dit artikel: het tekortschietend vermogen van D66 om met macht om te gaan. Nu D66 zijn positie van kleinste van de grote partijen – of zo u wil: grootste van de kleine partijen – niet alleen behouden maar zelfs versterkt heeft, lijkt het moment geschikt om de schijnwerpers op dit probleem te richten.

Dat het omgaan met macht in de categorie 'zwakke punten' valt is zonneklaar. Minder duidelijk is echter waar diegenen die hierover praten het nu precies over hebben. Ook is het moeilijk uit hun beschrijvingen op te maken wat er ter oplossing van dit probleem kan worden gedaan. Het onderstaande is een poging wat meer licht op deze zaken te werpen en een begin van enkele mogelijke oplossingen te formuleren.

Macht en machtsbases

Waaruit zou de machtsbasis van D66 kunnen bestaan? In navolging van de politicoloog G. Kuypers vat ik macht op als een vermogen van een persoon of groepering (actor) om één of meer actoren ertoe te bewegen iets te doen of niet te doen dan wel iets te denken of niet te denken. En 'invloed' ziet hij als het effect dat de aanwezigheid of aanwending van macht van eerstgenoemde actor op het denken of doen van laatstgenoemde actor(en) heeft. Aldus omschreven is macht het vermogen om invloed uit te oefenen.²

Vervolgens betoogt Kuypers dat dat vermogen niet uit de lucht komt vallen. Het berust op een aantal machtsbases: fysieke kracht, rijkdom, aantal, prestige, affectie, kennis, rechten, vaardigheden en ideologische voorstellingen. De toepassing van deze typologie op D66 levert het onderstaande beeld op.

Bij de 'fysieke kracht' van een actor gaat het niet alleen om zijn lichamelijke kracht (individu) of zijn bewapeningspeil (staat), maar ook om zijn produktie- en communicatiemiddelen. In het nucleaire tijdperk zijn

vooral deze laatste voor een politieke partij relevant.

Van D66 is het bekend dat het goed gebruik weet te maken van communicatiemiddelen. Het 'Appel' in pamfletvorm demonstreerde dat in 1966 al. Tegenwoordig besteden politieke partijen veel aandacht aan hun relatie met de media. De geschiedenis leert D66 in dit verband dat zijn boodschapper minstens zo belangrijk, zo niet belangrijker, is dan zijn boodschap. Dit is een ongewenste situatie – blijft de vraag hoe zij kan worden verbeterd. Daarover straks.

'Rijkdom': een eeuw geleden een doorslaggevend criterium voor het al dan niet deelnemen aan de politiek. Anno 1986 nog immer een belangrijke factor, zowel voor een participerende burger als voor een politieke partij. D66 'scoort' op dit punt van oudsher laag. Zo wreken zich onder meer het gebrek aan een verzuilde achterban en de principiële weigering om financiële ondersteuning door het bedrijfsleven te accepteren (hetgeen niet alleen bij onze oosterburen een voorkomende praktijk is). Verder is de instabiele electorale positie hieraan debet.

Met de machtsbasis 'aantal' zijn we aangeland bij de achilleshiel van D66. Het aantal stemmers kan sterk uiteenlopen: 'D66 is de meest wisselvallige partij uit de laatste twintig jaar', aldus opiniepeiler De Hond.³ Daarnaast geeft de omvang van het ledenbestand, zeker in relatie tot de hoeveelheid kiezers, evenmin aanleiding tot tevredenheid. En over de verhouding met de min of meer natuurlijke achterban – zoals de Vereniging voor Vrijwillige Euthanasie, de milieu- en emancipatiebeweging, de Consumentenbond – schreef Van der Hoeven enige jaren geleden al 'dat de relatie tussen D66 en de desbetreffende belangenorganisaties lang niet altijd goed is'.⁴ Zijn stelling dat: 'Om redenen van machtsvorming een lossere of vastere band van een politieke partij met maatschappelijke groeperingen vrijwel onmisbaar is', valt niet te weerleggen. Toch zijn er ter zake geen gestructureerde initiatieven genomen. Aangezien volwassenheid minder te maken heeft met leeftijd dan met gedrag past ons een andere opstelling.

De huidige partijleider beschikt over 'prestige'. Zijn succes als lijsttrekker en de positieve belangstelling die hem van de zijde van de media ten deel valt, spreken boekdelen. Niet geldt dit voor de partij als geheel: zij heeft geen reputatie. Associëren de kiezers D66 met het streven naar radicale democratisering, met pragmatisme, met felle kritiek op de politieke cultuur?

Daar staat tegenover dat weer wel veel mensen 'affectie' blijken te hebben voor D66. Uit onderzoeken is naar voren gekomen dat het voor velen de partij van de tweede voorkeur is, terwijl slechts weinigen het uitgesloten achten ooit op D66 te stemmen. In 1984 schreef Van Mierlo over dit verschijnsel: 'Ons pro-

* Peter van Eijk is ex-bestuurslid van het Politiek Scholings- en Vormingsinstituut D66, redacteur van De Democraat en werkzaam bij de Katholieke Universiteit Brabant.

bleem is niet het verkrijgen van bekendheid of sympathie, ons probleem is wat de Amerikanen noemen 'the urge to vote for'.⁵

Kennis is macht – een oude wijsheid. Hier moet deze machtsbasis opgevat worden in de zin van 'ergens van af weten', 'op de hoogte zijn van' of 'het beschikken over informatie'.

Uitgaande van deze omschrijving scoort D66 in dit verband minstens even hoog als 'de grote drie'. In de woorden van Glastra van Loon heeft D66 'vaak de werking van een doorgeefluik van ideeën gehad'. Issues als de milieubewustwording, de innovatiegedachte en de informatiemaatschappij onderbouwen zijn uitspraak.

Eén kanttekening bij dit fenomeen D66-ideeënpartij. Wetenschappers, publicisten en maatschappelijke organisaties kunnen eveneens ideeën doorgeven aan de politiek. Een politieke partij heeft echter met name ook de taak om vruchtbare gedachten te vertalen in beleid – zij mag het niet laten bij ideeën alleen.

'Elke rechtens geldende bevoegdheid om macht uit te oefenen', dat verstaat Kuypers onder de machtsbasis 'rechten'. Voorts geeft hij aan dat de strijd van burgers om meer macht in feite een strijd om meer rechten is: recht van vereniging en vergadering, recht van petitie, recht van meningsuiting, etcetera.

Conclusie hieruit voor D66 is dat het, meer dan andere partijen, moet pogen dimensies aan het democratisch burgerschap toe te voegen.

'Vaardigheden' vormen een machtsbasis waarvan de politieke betekenis onvoldoende wordt onderkend. De relevantie schuilt hierin dat machthebbers een geschoold electoraat veel minder op de mouw kunnen spelden dan een ongeschoold. Ook kan in dit verband de stelling, dat men beter stemt (lees: meer bewust) naarmate men meer weet, worden genoemd.

Gelet hierop zou het substantieel bijdragen aan de ontwikkeling van politieke vaardigheden in het algemeen, en die van de eigen achterban in het bijzonder, voor D66 een speerpunt moeten zijn.

'Ideologische voorstellingen', de laatste machtsbasis uit Kuypers' typologie. Te denken valt aan het regeren bij de gratie Gods of aan staatsdoctrines van politiek leiders. In dit bestek voert het te ver om in te gaan op de mens/maatschappijbeschouwing van D66. Ik volsta met de opmerking dat onze kijk op het (dis)functioneren van de democratie en het niet-ideologische partijkarakter maken dat deze machtsbasis slechts marginaal van toepassing is op D66.

Samenvattend: 'de macht' van D66 berust op fysieke middelen (het gebruik van de media), het prestige van de lijsttrekker, een grote mate van (latente) affectie onder de kiezers en een relatief scherp inzicht in maatschappelijke problemen (kennis).

Zeer wankel staat de partij als het gaat om de financiën en de numerieke kracht ('rijkdom' en aantal). Bovendien heeft D66 als partij geen reputatie.

Per saldo is de machtsgrondslag te smal. Wil de partij voorkomen dat over twintig jaar opnieuw een vooraanstaand lid concludeert dat de balans van de verrichte activiteiten 'niet vreselijk positief' is, wil zij meer van haar politieke ideeën gerealiseerd zien en minder afhankelijk zijn van haar lijsttrekker, dan moet de machtsgrondslag worden verbreed.⁶

Behoeft aan strategie

Onder het beter omgaan met macht versta ik, het optimaal gebruikmaken van de onderscheiden machtsbases met als doel: het beter volbrengen van de taak van de partij. Een taak die staat omschreven in 'De reden van bestaan': het veranderen van de politieke cultuur en het specialiseren in het maken van ontzuidde politieke analyses en plannen.

Ook de uitgangspositie is bekend: een uitstekend partijleider, kwalitatief goede parlementaire fracties en hernieuwd enthousiasme onder de leden.

Maar er is volstrekt onvoldoende zicht op de weg waarlangs de partij haar einddoelen wil bereiken alsmede op de middelen en mogelijkheden die haar ter beschikking staan. Derhalve is er behoefte aan een doordachte en consistente strategie.

Het inventariseren en uitwerken van strategische kernvragen – het lijkt me een opdracht voor een 'zware' ad hoc commissie. Wel wil ik tot slot een paar aandachtspunten noemen.

Zo'n strategie dient in ieder geval gericht te zijn op het beter omgaan met macht, op het verbreden van de machtsgrondslag. Allereerst waar het de machtsbases 'rijkdom' en 'aantal' betreft. Zo kan in het streven naar meer aanhangers overwogen worden een originele ledenwerfactie te koppelen aan de Statencampagne. Verder is hernieuwde belangstelling voor de eerdere aanbeveling van Glastra van Loon en Van der Hoeven gewenst: probeer, waar mogelijk en zinvol, de contacten met aanverwante maatschappelijke organisaties en groeperingen te verstevigen.

Daarnaast verdient het opbouwen en (blijvend) vestigen van een partijreputatie de aandacht. D66 moet in dit kader voortdurend inhoud geven aan het gewenste democratiseringsproces door, bijvoorbeeld, het bevorderen van de openbaarheid, het uitbreiden van inspraak- en controlemogelijkheden en het verlagen van (financiële) drempels voor participatie. Ook kan gedacht worden aan: verzet tegen desinteresse en onverschilligheid, serieuze aandacht voor het verval van moraal en fatsoen in de politiek, het voorleven van democratische normen. Dergelijke activiteiten zijn het die de kiezer als kenmerkend voor D66 moet gaan zien. Geduld en nuchter realisme zijn bij dit alles belangrijke eigenschappen voor de partij. Het vertalen van vruchtbare ideeën in politiek beleid kost immers meer dan twintig jaar.

Noten

1. Interview met J. Terlouw in *Elseviers Magazine*, 31 november 1985.
2. G. Kuypers, *Grondbegrippen van politiek* (Uitgeverij Het Spectrum, Utrecht/ Antwerpen, 1973), blz. 86 e.v.
3. M. de Hond, *Hoe wij kiezen* (Uitgeverij Sijthoff, Amsterdam, 1986), blz. 105.
4. E. van der Hoeven, 'Vaste grond voor D66 in de samenleving', in *Idee 66*, jaargang 3, nr. 3, blz. 73-77.
5. H. van Mierlo, 'Niet bijzonder en daarom relevant', in *Idee 66*, jaargang 5, nr. 3, blz. 63.
6. Interview met H. Gruyters in *Haagse Post*, 9 augustus 1986.